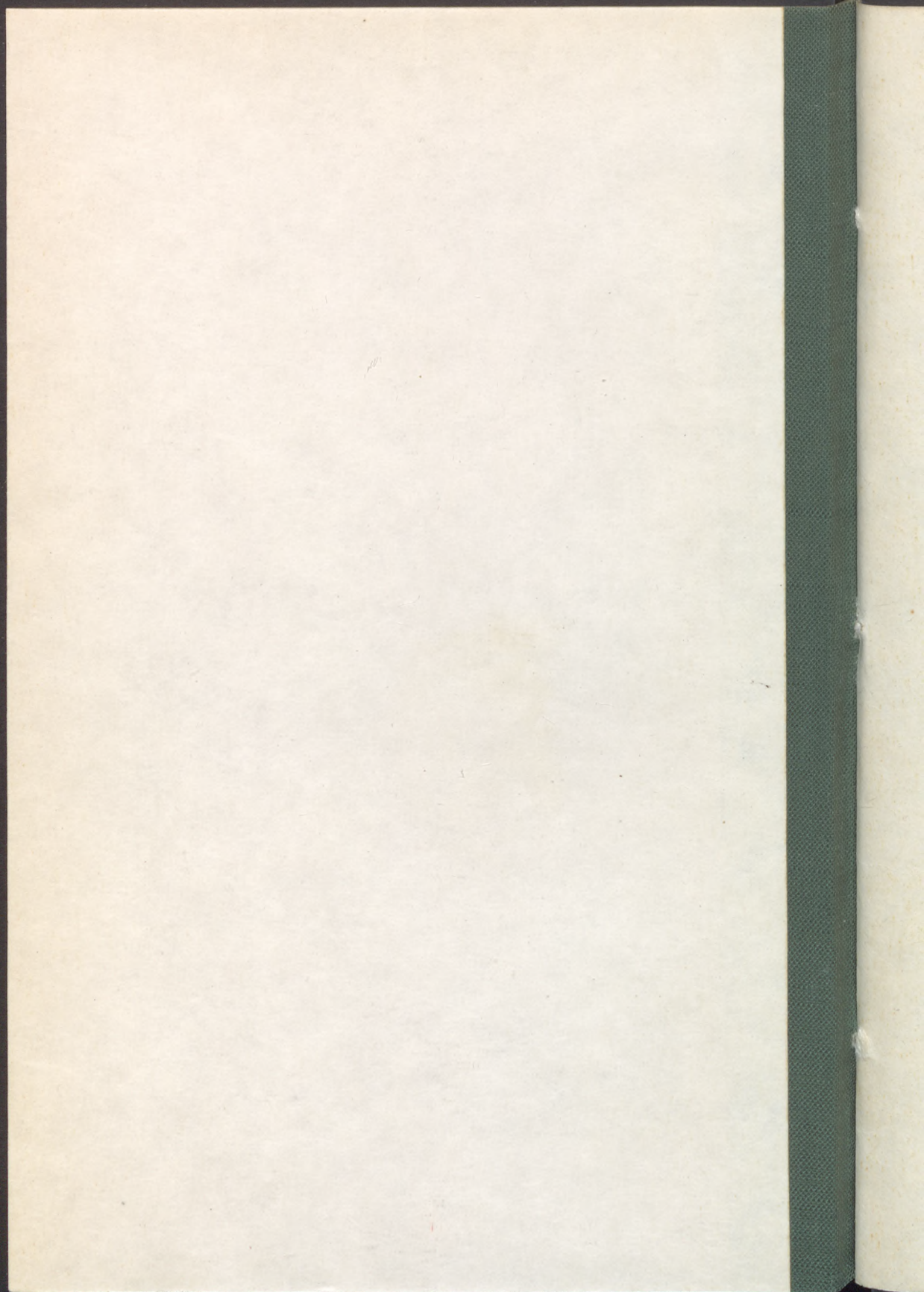
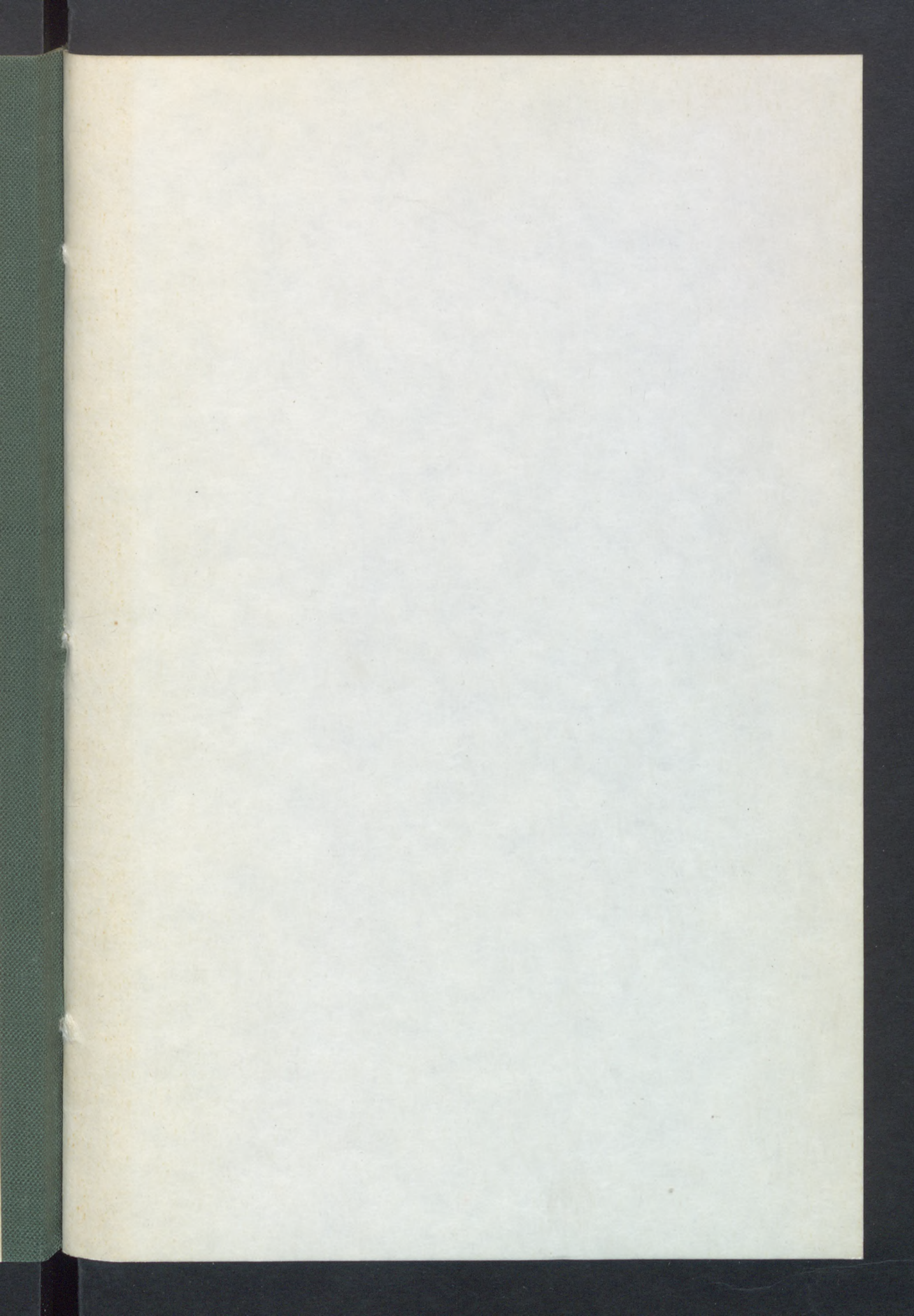
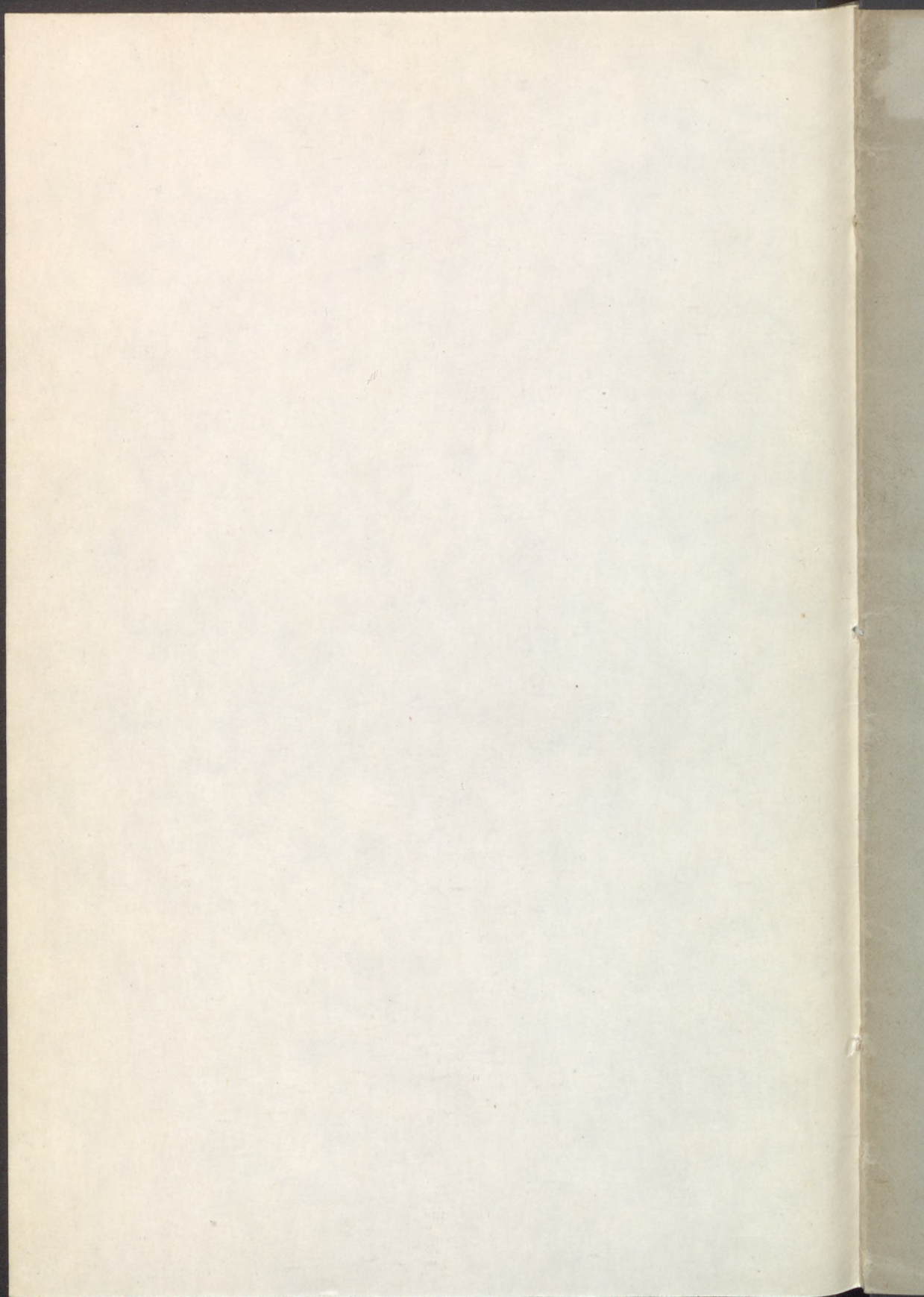

.....X
206.539
.....
.....

206539

24 ✓

SZÉCHENYI ISTVÁN

KÖZGAZDASÁGI POLITIKÁJA

ÜNNEPI BESZÉD

SZÉCHENYI HALÁLÁNAK FÉLSZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁN,
1910. ÁPRILIS 8-ÁN, A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF
TUDOMÁNYEGYETEM ÜNNEPÉN

ELMONTA

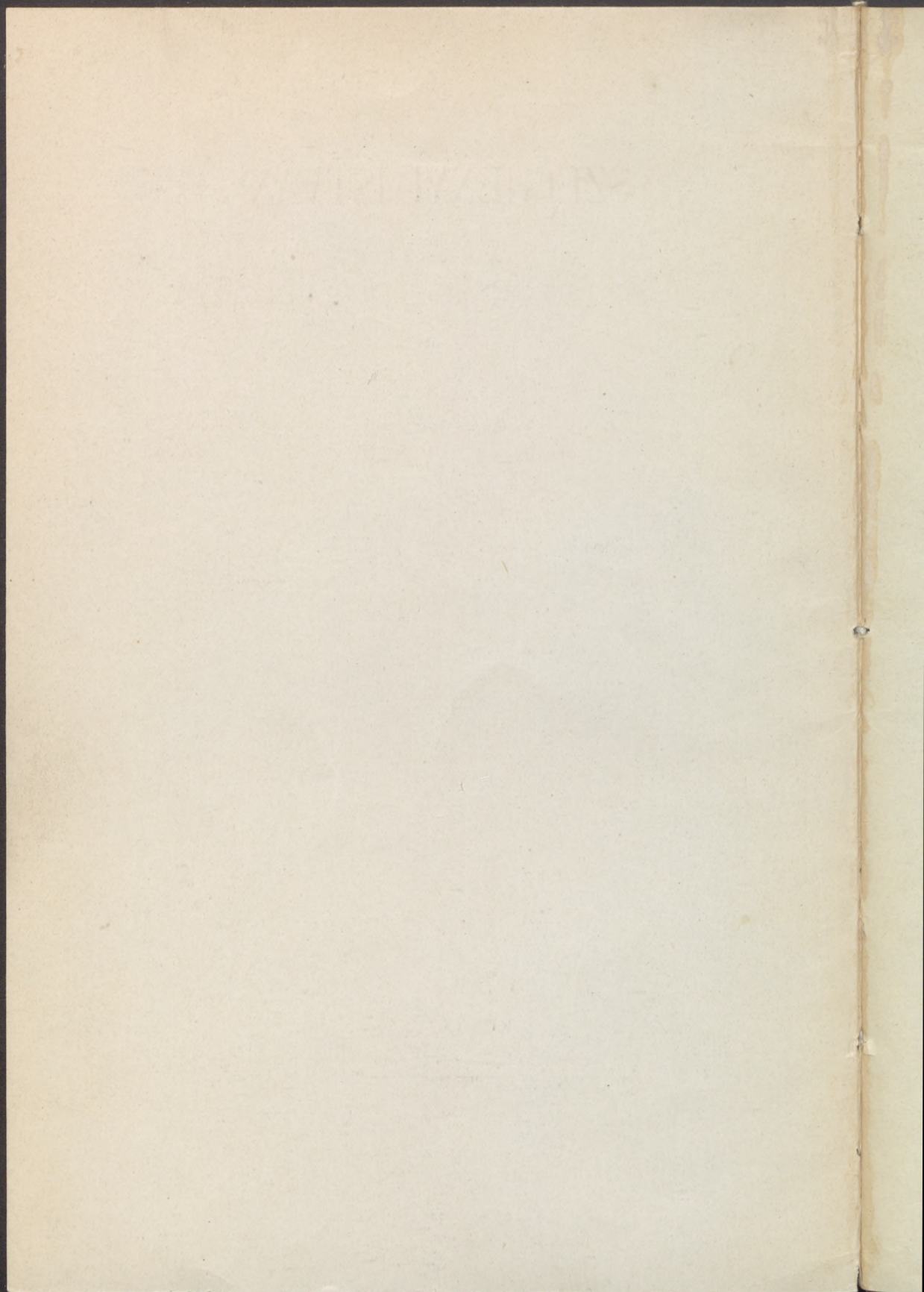
NAVRATIL ÁKOS

EGYET. NY. R. TANÁR

KOLOZSVÁR

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1910

SZÉCHENYI ISTVÁN
KÖZGAZDASÁGI POLITIKÁJA

ÜNNEPI BESZÉD

SZÉCHENYI HALÁLÁNAK FÉLSZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁN,
1910. ÁPRILIS 8-ÁN, A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF
TUDOMÁNYEGYETEM ÜNNEPÉN

ELMONDTA

NAVRATIL ÁKOS

EGYET. NY. R. TANÁR

KOLOZSVÁR

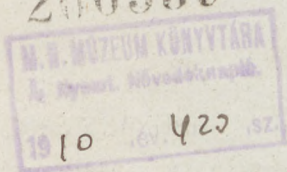
NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1910

Henry. l.
1402

206539

Mélyen tisztelt Hallgatóság!

Hölgyeim és Uraim!

Tisztelt Egyetemi Polgárok!

Egyetemünk tanácsa azzal a megtisztelő feladattal bízott meg, hogy a Széchenyi István emlékezetének szentelt mai ünnepen e nagy férfiú közgazdasági politikáját röviden méltassam.

Azt hiszem, e feladatomnak akkor felelek meg legjobban, ha először is szembeállítom hazánk 18-ik századvégi, illetve 19-ik század eleji közgazdasági állapotait a fejlettebb nyugati államok ugyanakkori gazdasági viszonyaival. Az összehasonlításból roppant hátramaradottságunk fog kitünni. De az összehasonlítás egyúttal bizonyosága lesz ama munka óriási voltának, amelyet a 19-ik század elején a magyar közgazdasági politikus maga elé tűzhetett, ha volt szeme meglátni a nyugati eredményeket és érző szíve fájlalni a hazai hiányokat. Ki fog tűnni a szembeállításból az is, hogy hazai gazdasági életünket minő gazdaságkulturai fejlődéshez akarta segíteni Széchenyi lángelke, melylyel maradi állapotainkat ostorozta.

A 19-ik század első évtizedeinek Angliáját hasonlítom össze a régi Magyarországgal. Nemcsak azért, mert Anglia a gazdasági fejlődés terén akkor

feltétlenül vezet, de azért is, mert ez az ország Széchenyink kedves mintaképe, a melybe annyiszor tért vissza, hogy tapasztalatait öregbítse. Tizenhat-szor tartózkodott ott hosszabb-rövidebb ideig, hogy „alkotmányt, gépet és lótenyésztést“ tanuljon.

A míg Európa szárazföldi államaiban a 18-ik század végén a politikai átalakulás vihara dúlt, addig ez a kor Angliára nézve, mely politikai fejlettség tekintetében régtől a kontinens országai előtt járt, a rohamos gazdasági átalakulás ideje. Watt gőzgépe és a nagy textilipari találmányok kapcsolatban a népességi viszonyokban beállott roppant átalakulással, mely utóbbi megint a mezőgazdasági állapotok átfarmálódásával járt jórészt karöltve, Angliát a 19-ik század elején a világ gazdaságilag legfejlettebb országává, az ipar, az intenzív gazdasági tevékenység hazájává teszik. Ebben az időben növekszik Anglia népessége oly rohamosan, hogy a 19-ik század elején a lakosság száma kétszer akkora, mint egy századdal azelőtt volt. Erre az időre esnek a nagy mezőgazdasági reformok, különösen az elkerítések, a melyek a kis szabadbirtokosok osztályát megsemmisítették ugyan, de egyúttal a belterjesen űzött mezőgazdaságnak nyitottak a tőkegazdag nagybirtokokon útát. Ekkor történnek a szárazföldi zárlat hatása alatt, mely arra készítette Angliát, hogy saját magát iparkodjék élelmiszerekkel ellátni, a nagy mezőgazdasági talajjavítások, lecsapolások és befektetések, melyek Anglia mezőgazdasági termőképességét annyira fokozták. Ekkor vetik meg az okszerűen űzött állattenyésztés alapjait a juh-, a szarvasmarha- és

sertéstenyésztés terén, a minek eredményeit ma is méltán csodálja a világ. És — ne hagyjuk figyelmen kívül, hiszen Széchenyiről lesz szó, ezt sem, Angliában már 1780-ban futották Epsom gyepén az első derby-t, a lótenyésztés céljából fontos, komoly versenyeknek ezt a legtökéletesebbikét.

Az ipar terén is óriási a fejlődés Angliában ez időtájt. A 18-ik század során még jórészt céhszervezetű kézműipar a géptermelés hatása alatt helyt ad a textiliparban, a vas- és az aczélgyártásban a modern nagyszabású gyári rendszernek. Tizenöt év alatt a gyapotipar háromszorosra nőtt. A kereskedelem is emelkedik a nagyarányú ipari termelés, de nem kevésbé a rohamosan javuló közlekedési viszonyok következtében. Az útépités hihetetlen gyorsasággal növeli a közlekedés hálózatát a 19-ik század első két évtizedében. A csatornaépítésekkel olcsó közlekedő utakat biztosítanak az egész országnak. 1830-ban a vasútak kezdenek épülni. Anglia gazdaságkultúrai és társadalomgazdasági fejlettségét, nemzeti vagyonságát, ebben az időben, melyet a történetírók az angol „gazdasági forradalom” idejének mondanak, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a napoleoni háborúk költségeinek fedezésére jövedelmi adót hoznak be és hogy ugyanebben az időben az ország pénzrendszerét véglegesen rendezhetik az aranyvaluta alapján.¹

Hazánk közgazdasági állapotai ezzel a virágzó, gyors fejlődéssel szemben a 18-ik század végén és

¹ Bővebben l. *Tonybee*, Anglia gazdasági forradalma a XVIII. században. Budapest, 1909.

a 19-iknek elején meglehetősen lehangoló, sötét képet mutatnak. Magyarország akkor a mezőgazdaságilag művelt és pedig nagyon rosszul művelt része az osztrák monarchiának.

Az osztrák birodalom bevallott közgazdasági politikája I. Lipót óta az a merkantil alapgondolat, hogy az ország termékei számára a külföldön állandó, jól fizető piacot kell biztosítani. Ez a politika az osztrák császárságban mint a Habsburgok birodalmi, hatalmi politikája is jól megállta a helyét. Tetszetős volt a gondolat, hogy az iparos osztrák örökös tartományok és a sík termőföldénél fogva inkább mezőgazdasági termelésre hivatott Magyarország közgazdaságilag is egymásra vannak utalva. A közgazdasági politika birodalmi intézői fejlesztették Ausztria iparát. Magyarországon ugyanezt a mezőgazdasággal voltak hajlandók tenni. Ez az a politika, a melyről egy kissé talán túlságosan magyar szemüvegen keresztül nézve a dolgokat, de alapjában véve nem helytelenül, mi magyarok úgy szoktunk nyilatkozni, hogy az ausztriai császárság a birodalom nyugati felének gyarmatává akarta tenni és így is kezelte Magyarországot.

A magyar közgazdasági érdek akkor mindenestre a mezőgazdasági érdek; és pedig akkoriban, a jobbágygazdálkodás és a középbirtokos köznemesség tunya nemtörődömsége idején, a nagybirtokos főnemességnek, valamint a kincstári mezőgazdasági birtokoknak érdeke. Amit a közgazdasági kormányzat az ország gazdasági viszonyainak fejlesztése szempontjából tesz, mind ezeket az érdekeket szolgálja. 1794-től

1801-ig épül a Ferenc-csatorna; körülbelül ugyanekkor történik az Sárvízszabályozás a Dunántúlnak latifundiumokkal legjobban megrakott részén. 1797-ben alapítja Festetich György a keszthelyi Georgicont, a mit nemsokára a magyar-óvári főhercegi birtokon egy gazdasági tanintézet felállítása követ. Gazdatiszteknek vannak hivatva nevelni ezek az iskolák az abszentista főurak számára.

Politikai és társadalmi téren az országban ekkor már a vezetés a köznemesség műveltebb és vagyonosabb részéhez kerül. Ez az osztály ismeri a hazai jogot és történetet; ezé a megye, a diéta és a közvélemény. De e műveltség tisztán politikai és jogi, a minővé József nádor és az 1790-iki országgyűlés tették.

A nemesség eszmeköre azonban nem terjed túl a megye határain. A magasabb állami problémákat nem képes megérteni; aktív részt sem vehet tehát azok megoldásában. A kiváltságosak megvannak elégedve a viszonyokkal. Műveletlenségük és a külföld ismeretének teljes hiánya látókörüket annyira korlátozza, hogy Magyarországot tartják a legboldogabb, legszabadabb országnak, a mint ezt Kazinczy Ferencz önéletírásában, a Pályám emlékezetében, körülbelül ezekkel a szavakkal leírja.

Széchenyi naplójában pedig így ír az akkori Magyarországról: „Majd a legnagyobb vonzódást érzem e durva néphez, melyet voltaképp hűn szeretek, hogy oktatom, emelném, emberré nevelném; majd meg látni sem kívánom és eltaszítanom magamtól. Tudatlansága meghat; életemmel, véremmel szeret-

nék segíteni rajta és osztoznám vele együtt sorában. De sokszor elriaszt és felindít vak igazságtalansága, gőgje és önhittsége.“ Jellemző szavak, nemcsak az ország akkori állapotaira, de Széchenyi egyéniségére is.

A Ferencz-féle reakció kulturális és gazdasági téren egyformán, lassan, de szinte ellenállás nélkül hódít. A budai kamara, mely az ország pénzügyi és gazdasági igazgatásának központja, mindenben a bécsi kormánytól függ, annak akaratát hajtja végre. A kincstári birtokbérletekkel lehetne egészséges mezőgazdasági és társadalmi politikát kezdeményezni; de ezen a téren is mindig a központi birodalmi pénzügyi érdek az irányadó. A ma pénzügyi hasznát mindig eléje teszik a jövő gazdasági érdekeinek. Ugyanilyen szellemben értékesítik a kincstári bányákat és a sómonopoliumot. A nemesség adót nem fizet, az állami bevételeket egyenes adók behozatalával vagy emelésével fokozni nem lehet, tehát a legigazságtalanabb, a megfordítottan progressív fogyasztási adók emeléséhez nyúlnak. A napoleoni háborúk terheit az ország közgazdasági helyzetét a gyökeréig megrázó papírpénzgazdálkodás segítségével igyekeznek elviselhetővé tenni. Csak e háborúk bevégeztével 1816-ban térnek jobb útra; de a nemzeti bank alapítása is olyan rólunk-nélkülünk való gondoskodás.

Az ország züllött és megfeneklett gazdasági viszonyait semmi sem jellemzi jobban, mint gróf Dessewffy Józsefnek következő sorai, melyek Kazinczy Ferenczhez intézett egyik leveléből valók:

„Haszontalanság olyan országban gazdálkodni, hol a békesség károsabb a gazdának, mint a háború; hol vérontást kell kívánni, hogy vérünk könnyebben mozoghasson ereinkben, hol napról-napra bizonytalanabb mind a jelenlét, mind a jövő; a hol az igazgatószék a maga javát ellenkezésbe tette az igazgatott hazafiakéval; a hol nincs szorgalmat elevenítő forgandó tőke; a hol tetőtől aljig és tövig organizálva van az uzsora és az antiszocializmus“.

1820 őszén Ferencz meglátogatja Magyarországot. A Mayerfy-ek Pest melletti szentlőrinczi pusztáján nagy népünnepet rendeznek a tiszteletére. Méneseket, gulyákat, disznócsordákat hajtanak eléje és mutatnak be neki. Végül átnyújtanak a királynak egy rézfokost, egy remekműű, szirmos ostort és egy művésziesen himzett dohányzacskót. Szomorú jelképei ezek a nemzeti termelésnek!

Az intéző körök közgazdasági politikája ugyanaz a mezőgazdaságfejlesztő törekvés, mely I. Lipót óta tart, a melyet Mária Terézia is követett, a melytől II. József is csak kevéssé tért el és a mely Ferencz alatt is uralkodik. A nagybirtokok érdeke az a szó, a melyet a vezető körök leginkább meghallanak; ennek megfelelő a közgazdasági politikájuk is. A juhtenyésztést, a lótenyésztést emelik. Alcsuth, Kiszjenő, Magyaróvár, Keszthely, Ürmény, Ercsi, a tolnai Tengelicz-pusztá ekkor válnak bizonyos tekintetben mintagazdaságokká. Vezetőiknek egy Appel-nak, Wittmann-nak, Nagyváti-nak, Schams-nak nevei ekkor kezdenek mint az első magyar tudományosan képzett gazdának nevei hirre szert tenni. Egyébként

a nagybirtokok tulajdonosai nem élnek az országban, jórészt nem is törődnek birtokaik ügyeivel. A közép-birtokos nemesség tanult tisztek hiányában sokkal rosszabbul gazdálkodik, de vallja az „extra Hungariam non est vita“ elvét. A mezőgazdasági munkásviszonyokat a jobbágyság intézménye jellemzi. A jobbágyok helyzete és pedig úgy a contractualistaké, mint az urbéreské hol jobb, hol rosszabb, a szerint, a mint nagyobb vagy kisebb a munkáshiány, de egészséges, intenzívvé fejlődő mezőgazdaságnak a jobbágygazdálkodás alapján véve útját állja.

Valamelyes iparunk is van. A gácsi posztógyár működik. A szepességi vászongyártás is folyik. A halicsi királyi porcellángyár termékeit Bécsbe kénytelen szállítani. Csekély bőrgyártásunk mellett kevés cukorfinomítónk és szeszgyárunk van. Az 1822-iki czéhszabályzat a czéhrendszer korlátai közé szorítja még mindig az ipart, a mikor Európa nyugatán már a francia forradalom szabaddá tette az iparüzést. Némi kereskedelmi forgalomról is szólhatunk; sőt a pesti vásárnak Csaplovics szerint 16 millió forgalma van. De e vásáron a magyarok csak vevők. Iparosok és gyárosok a német városi polgárok; kereskedők az örmények, a görögök és a zsidók. A falvakban kizárólag az utóbbiak. A dunai gabonaszállító forgalomról az 1807-ben létesült révkomáromi biztosító-társaság tanuskodik. A közlekedés, az utak borzasztó állapotban vannak. Még legjelentősebb a Fiuméba vivő Lujza-út.

A birodalom két része között vámsorompó áll

fenn ; de a vámpolitika magától értetődőleg Ausztriának kedvez.¹

*

Mikor Magyarországon ilyenek a közgazdasági állapotok, akkor születik 1791. szept. 21-én Bécs egy háromemeletes palotájában a múzeumalapító gróf Széchenyi Ferencznek harmadik fia, István, Magyarország első és mindmáig legnagyobb közgazdasági politikusa. Gyakorlati gazdasági érzékének és tehetségének párját, alkotó törekvésének és energiájának mását nemcsak nálunk nem, de a külföldön is alig találjuk. Életének folyását születésétől kezdve nem kísérhetem itt nyomon azon rövid idő alatt, míg Önök előtt beszélni szerencsém van. Hagyjuk életrajzíróira ezt a feladatot. Minket élete csak attól a pillanattól fogva érdekel, a mikor a Hessen-Homburg-huszárok fiatal kapitánya az emlékezetes 1825-iki országgyűlés november 3-iki kerületi ülésén birtokainak egy évi jövedelmét egy magyar akadémia alapítására ajánlja fel. Ettől az időtől kezdődik, azt mondhatnók, hittérítői, missionáriusi pályája, melylyel a tétlenségben sorvadó tunya nemzetet a produktív, termelő munka szolgálatába igyekezett belevonni. Kemény Zsigmondtól tudjuk,² hogy nem lépett készületlenül, pusztá szesélyből a küzdőtérre, mint azt ellenfelei hangoztatni szerették, hanem „1819-től

¹ L. bővebben *Ballagi Géza*: A nemzeti államalkotás kora 1815—1847. cz. munkáját A Magyar Nemzet Története IX. kötetében. A fenti történeti adatokat és a vonatkozó idézeteket is jórészt onnan vettem.

² Széchenyi István, 209. lap.

kezdve vetette magát vasszorgalommal, kitartással és minden akadályokat leküzdő erélylyel a komolyabb tanulmányokra“.

Széchenyi főtörekvése, végcélja, összes közéleti tevékenységének irányítója az az igyekezet, hogy a magyar nemzeti társadalmat, a magyar politikai nemzetet megalkossa és azt bevezesse a nagy nyugati nemzetek társaságába. Közgazdasági politikájának méltatásánál ezt a tételt kiinduló pontul mindjárt leszegezhetjük. Ezért agitál, ezért dolgozik, ezért fárad, ezért utazik külföldre, ezért tanul és ezért igyekszik honfitársait is tanítani. Ez a törekvés lebeg előtte, a mikor pályájának elején a dicsőség és bámulás jut osztályrészéül honfitársai részéről. Erre törekszik, a mikor már keserű igazságokat kénytelen nemzete fiainak szemébe mondani, a mikor egy az övénél ragyogóbb, csillogóbb és kecsegtetőbb politikai irányzat elragadta mellőle a nemzetet. És erre gondol, a mikor nemzete törekvéseinek sikertelensége miatt meghasonlott lélekkel töpreng és ír döbblingi magányában.

Közéleti szereplését három korszakra oszthatjuk. Az első a Hitel megjelenésétől az 1840-iki országgyűlés berekesztéséig terjed. Ez az osztatlan dicsőség és bámulás kora. A másodikat a Pesti Hírlap megjelenésétől mosoni követté történt választásáig számíthatjuk. Ez a kifejlett politikai nagyság, de egyúttal már a félreértés ideje. A harmadik az utolsó rendi országgyűlés megnyitásától haláláig tart. Szomorú korszak. Széchenyi életpályájának az a része, mely nála a lelki meghasonlás idejét foglalja magá-

ban; hazája történetében pedig az elbukás kora abban a harczban, a melybe a nemzetet Széchenyinél csillogóbb szavu, talán melegebb szívű, de mindenesetre kevésbbé megfontolt, közellátóbb vezérei vitték bele.

Széchenyi közgazdasági tevékenységét legjobban azokból az irodalmi művekből vehetjük röviden szemügyre, a melyekben közgazdasági munkássága kifejeződött. Ezek a munkák megint három fő-műve körül csoportosíthatók. E munkák: A Hitel, 1830., A világ, 1831. és a Stadium, melyet már előbb kezdett el írni, de a mely csak 1833-ban látott napvilágot.

Széchenyi a Hitel-ben nagyfokú közgazdasági hátramaradottságunk okát a hitelhiányban keresi, mely ismét kötött gazdasági rendszerünkben bírja főforrását. A könyv reformprogramm a baj leküzdésére. A földesúr lekötöttsége egyfelől, a tőkés bátortalansága másfelől, mely utóbbi az előbbinek természetes következménye, — ezek azok az okok, a melyekből az általános gazdasági pangás ered. Széchenyi főleg a bajokra, azok okára, forrására akar a Hitelben rámutatni, de a teendőket is megjelöli. Így törekedni kell a nagyobb gazdasági szakismeretre; a becsületesség a legjobb fegyver gazdasági téren is; az erők helyes egyesítése, a megfelelő központosítás is óhajtható, jobb igazságszolgáltatás és oly törvényhozás és kormányzat kell, mely az ország szükségeit minden irányban kielégíteni igyekszik.

A Hitel az első magyar könyv, a mely a szélesebb körű olvasóközönség előtt fejtegeti a köz-

gazdaságtannak, Smith Ádám tudományának, nagy jelentőségét, elméleti kérdéseket és alkalmazott tételket magyaráz és a mely nyomatékka mutat rá arra, hogy mily fontos a társadalmi, az állami élet fejlődésében ennek a gazdasági oldala.

A Hitel annak a reális politikának rakja le az alapjait, mely az ország fejlődését első sorban a gazdasági állapotok javításától várja és e téren sem várna és remélne mindent az ország kormányától. A gazdasági hátramaradottság okát főként véreink tétlenségében, nemtörődömségében találja. Ebből az állapotból akarja a próféta kiáltó szavával kivezetni az országot, de a jól megalapozott, egészséges irányú fejlődés útján. „Inkább a lehető jót akarom elérni — úgymond — középúton, mint a képzelt jót levegő útakon. Nem nézek annyit hátra, inkább előre; nem azt nézem, mik voltunk, hanem mivé lehetünk. Magyarország nem volt, én azt szeretem hinni, hogy lesz“.

1831-ben jelenik meg a Világ. Felvilágosító töredékek ezek, mint őket maga Széchenyi nevezi, azokhoz a kérdésekhez, melyeket már a Hitelben tárgyal. Jó részüket ama Taglalattal folytatott polemia teszi ki, a melyben gr. Dessewffy foglalkozik bírálva a Hitel állításaival. De a Hitel magyarázatán kívül Széchenyi más kedves tárgyaival is találkozunk bennök. Így a lótenyésztéssel, melyről már 1828-ban írt és 1838-ban is fog megjelenni egy könyve, az egyesületek, a casinók kérdésével, a híd gondolatával. Erről 1833-ban jelentést is intéz a Hídegylethez.

Sokkal jelentősebb úgy tartalmánál, mint élve-

zetes olvasmányt nyújtó formájánál fogva következő nagy műve, az 1833-ban világot látott Stádium. Ebben fejti ki hazánk politikai és közgazdasági reformálása tekintetében legtökéletesebben azt a hitvallását, a melyet beszédeiben, társadalmi agitációiban és mindenütt, a hol megfordult, a hol cselekedett, oly lelkesedéssel hirdetett.

Tizenkét pontban fejti ki itt azt a reformprogramot, a melylyel a régi Magyarországot újjáalkotni kell. Ez a mi gazdasági fejlődésünk 12 táblás törvénye. A hiteltörvények hiánya, az ösiség eltörlése, a fiskalitás kérdése kerülnek itt napirendre és tárgyalatnak részben alaposan, részben felületesebben meg, mint mind olyan jelenségek, a melyek a gazdasági egészséges fejlődés akadályai. Kívánja, hogy a birtokszerzés joga kiterjesztessék, a nem nemesek pártvédválasztási joga elismertessék, a törvény előtti egyenlőség kimondassék. Az általános adózást is kívánja itt éppen úgy, mint „Magyarország kiváltságos lakosaihoz“ írt és „Adó és két garas“ című későbbi (1844.) munkáiban. A vizek, utak, vámok ügyének rendezését, a monopólok, czéhek és limitációk eltörlését kívánja.

Radikális program ez. Az akkori hátramaradt magyar viszonyokhoz mérten szinte mondhatnám olyan radikális, mint a socializmusé ma.

Széchenyi, mint ebből a művéből is jól kitűnik, „vezéricsillagul tűzte ki hazánknak ingadozás nélküli átvarázsolását egy elkopott, félig-meddig feudális, félig-meddig alkotmányos szövevényből emberhez illő és minden álfénytől kitisztult képviseleti rend-

szerre“. Az angol politikai ideál és az angol gazdasági nagyság, felfogása szerint egyik a másiknak feltételezője, lebegett előtte elérendő eszmény gyanánt. A politikai szabadságot, illetve az alkotmányos életet egy arra érett nép kezében a gazdasági megerősödés egyik eszközének, elengedhetetlen feltételének tekintette. Az ő célja a gazdasági fejlődés, a hatalmas, erős, nagy nemzeti termeléssel rendelkező társadalmi élet, a melynek talajából önként kinő a politikailag hatalmas nemzet. Szemére veti kortársainak, hogy nincs semmi érzékük az élet gazdasági oldala iránt. „A mi politikusaink soha eléggé felfogni nem tudták az anyagi mozgalmak hatását az eszmék fejlődésére“. Eredendő és még ma sem levetkezett bűne ez a magyar közéletnek. Félre ne értsenek kérem, a mikor azt mondom, hogy Széchenyinek, a kinek a modern socializmus problémájával tulajdonképpen soha sem volt alkalmja foglalkozni, ebben az éppen idézett pregnáns kijelentésében benne van és pedig tökéletesen alkalmazva egy azóta keletkezett új világnézet bölcséleti alapfelfogásának, a történelmi materializmusnak igaz magva, t. i. annak az átérzése, hogy a gazdasági tényezőnek minő nagy szerepe van a társadalmi jelenségek kialakításában.

Széchenyi Magyarország első közlekedési politikusa. Soha sem tartozott azok közé, a kik a kormányt csak azért, mert kormány, támogatni nem akarják. Sőt ellenkezőleg, szívesen áll a helytartótanács rendelkezésére, a mikor 1846-ban a közlekedési osztály főnökévé nevezik ki. Itt „nagy látkörű, de kevés alapú tért nyert a hatásra. Neki ott

mindent teremteni kellett és semmiből“. ¹ Végrehajtja a Tiszaszabályozás óriási munkáját, melylyel 150 mfl²-et tesz mocsárból termőföldd. Már előbb megalkotta a dunai gőzhajózást és megkezdte a Vaskapú szabályozását. 1846-ban a balatoni gőzhajózás mellett emel szót. Ugyanebben az évben jelenik meg „Eszmetöredékek a Tiszavölgy szabályozásáról“ című munkája, 1848-ban pedig egy tanulmánya a magyar közlekedésügy rendezéséről, úgyszintén „Jelentése a Tiszaszabályozás fejlődéséről“. Az előbbi szintén hivatalos jelentés az 1847-iki országgyűléshez. Ebben száz millióra kért a törvényhozástól hitelt beruházásokra. Négy irányban építene ebből vasutat Budapestről mint központból kiindulólág. Ezek a pest-bécsi, a pest-fiumei, a pest-arad-erdélyi és a pest-kassai útirányok.

Önök, igen tisztelt Hölgyeim és Uraim, jól tudják, ezért elég a tényre magára csak röviden rámutatnom, hogy ez időtájt Széchenyit már nagy és áthidalhatatlan politikai ellentétek választották el azoktól, kik vezértársai voltak a nemzetnek tespedésből való felrázásában és abban a törekvésben, hogy a régi Magyarországot modern, fejlődés-képes állammá alakítsák át, tehát Wesselényitől és Kossuthtól, különösen az utóbbitől. Kossuth hatása alatt a nemzet felébresztett energiája óriási lelkesedéssel a közjogi harcz terére veti magát. Széchenyi higadtabb politikája, mely gazdasági alapokon akarja a nemzet politikai nagyságát megépíteni, nem tudott

¹ Kemény Zs. i. m. 397. 1.

népszerűségben a Kossuthéval versenyezni. A nemzet vezetését egyedül Kossuth veszi át. De még mielőtt megnyílnék Széchenyi előtt a döblingi tábolyda ajtaja, gyorsan kerül arra alkalom, hogy a nemzet két nagy hőroza felmerült aktuális kérdérok felett összekülönbözzék. Széchenyi természetét tagadta volna meg, ha hallgat és nem bírál olyankor, mikor neki nem tetsző dolgot lát. Rosszaló kedvét csak fokozta, mikor azt látta, hogy az egész ország közvéleménye terelődik egyes kérdérok tekintetében a lánglelkű agitáció hatása alatt téves irányokba. A Kossuth és Széchenyi közti ütközöponok közül csak azokat említem meg, a melyek gazdasági kérdésekre vonatkoznak. Széchenyi állásfoglalása ezekben szintén jellemző közgazdasági politikájára.

Kossuthnak kedves eszméje volt a vukovárfiumei vasút. Inkább horvát, mint magyar országos érdek. Hiszen a vonal nem Budapestről, az értelmi és ipari erő központjából indult ki. Széchenyi e vasút építését ellenezte. „Soha semmi kérdésben nem volt a grófnak inkább igaza, mint a vukovárfiumeiben“, mondja Kemény Zsigmond. „Czikkeit éllel és eszmegazdagsággal, szakismerettel és a fajunk iránti hűség magasztos szellemével árasztotta el s mégis a közvélemény Kossuth mellett maradt és a hazafisággal párosított bölcsesség adeptusának csak az tartatott, ki a vukovárfiumei terveken semmi hibát nem birt felfedezni“.¹

A másik közgazdasági kérdés, a melyben Szé-

¹ Kemény Zs. i. m. 394. l.

chenyi Kossuth és szintén a közvélemény ellen foglalt állást, a védegyleti izgatás volt. Az osztrák birodalmi kormány tudvalevőleg fenntartotta az örökös tartományok és Magyarország közt a vámvonalat, így óhajtván magát kárpótolni annak fejében, hogy Magyarország legadózóképesebb lakosait, a nemesiséget, közvetlenül nem adóztathatta meg. Tudvalevő ugyancsak az is, hogy az országgyűlési ellenzék főtörekvése éppen Kossuth vezérlete alatt a vámsorompók eltörlésére és a mezőgazdasági érdekek hatása alatt az egységes, közös vámterület létesítésére irányult. Így tartott ez a szabadkereskedelmi iskola hatása alatt List Frigyes fellépéséig. Ekkor az ellenzék felfogása megváltozik és nemcsak fenntartandónak mondja a vámsorompókat, de ipari védővámot is kíván Ausztria ellen. Széchenyinek ez a máról-holnapra forduló közgazdasági politika nem tetszik. Különben is sokkal jobban ismerte a gazdasági életet, semhogy azt hitte volna, hogy a védővám hatásaként egyszerre ipar áll elő az akkor teljesen agrikol Magyarországon. De a védegyletnek az osztrák ipar elleni bojkottjától is félt. Az ő nézete szerint ezzel indokolatlanul haragítjuk magunkra a hatalmasabb Ausztriát, mielőtt még elég erősek volnánk vele megküzdeni. Azt sem akarta elismerni, a mi pedig a Védegylet izgatásainak alapgondolata volt, hogy az Ausztriával való kapcsolat hatásaként folyton-folyvást szegényednénk.

Széchenyinek nemcsak e kérdésben elfoglalt álláspontja, de egész közgazdasági politikája fölött már ítelt a legmagasabb fórum, a történelem; és pedig nem Széchenyi rovására.

Ama másik, magasabbrendű probléma tekintében pedig, mely ez időben Széchenyit szinte az egész ország közvéleményével szembeállította, hogy vajjon csakugyan a gazdasági megerősödés az országok igazi boldogulásának, akár politikai önállósulásának is az egyetlen igaz alapja, hitem és meggyőződéseim szerint szintén döntött már az utókor ítélőszéke, mely azóta maga mellé vehette igazolásul a történelmi tanubizonyságot és a gazdaságtani kutatások eredményeit. Az ítélet azt igazolta, a kit legnagyobb politikai ellenfele nevezett el a „legnagyobb magyarnak“.

